

Læreplanfornyelse: Ny læreplan i KRLE

Høringssvar fra IKO – Kirkelig pedagogisk senter

IKO – Kirkelig pedagogisk senter (heretter IKO) ser flere kvaliteter ved utkastet til læreplan i KRLE. Vi verdsetter at det er gjort en kraftig reduksjon i antall kompetansemål for å gi rom for dybdelæringen i tråd med målene for læreplanfornyelsen. IKO anser også kjerneelementene som i hovedsak godt valgt og utformet. Det framstår som kvaliteter at mangfoldskompetanse vektlegges, at eksistensielle spørsmål er med som kjerneelement, at elevene skal møte levde religion og at etikk betones. Det virker videre som et klokt valg å navngi tros- og livssynstradisjoner (endret fra forrige innspillsrunde), slik at en unngår at noen av de nevnte utgår fra faget. Omtalen av tverrfaglige emner og grunnleggende ferdigheter framstår også overordnet som gode.

IKO ser også utfordringer ved det foreliggende utkastet, og har en god del innspill til forbedringer.

Spørsmål 1: Uttrykker læreplanen tydelig det viktigste alle elever skal lære?

Valgt svaralternativ: Helt uenig.

Kjerneelementene er i hovedsak godt valgt og utformet, men læreplanen uttrykker likevel ikke tydelig det viktigste alle elever skal lære, av to grunner.

For det første framstår ikke innholdet som tilfredsstillende koherent: Kjerneelementenes og lovparagrafens beskrivelse av faget er ikke helt godt nok ført fram til de konkrete forslagene til kompetansemål. Dette momentet behandles under spørsmål 5, om sammenhengen mellom ulike deler av læreplanen.

For det andre er kompetansemålene utformet slik at noen er formulert svært abstrakt og generalisert, mens noen er nokså spesifikke. Det gir to utfordringer som begge bidrar til at læreplanen ikke tydelig nok uttrykker hva alle elever skal lære:

- a) De generaliserte/abstrakte kompetansemålene blir for uklare.
- b) De mer spesifikke kompetansemålene kan framstå som «større» enn de bør, relativt til de kompetansemålene som er angitt på et mer overordnet nivå.

Til punkt a), abstraksjon/generalisering på bekostning av tydelighet

Det er en tendens til at kompetansemålene er formulert med et så høyt abstraksjonsnivå at det er vanskelig å få tak på hva som egentlig menes. Dette abstraksjonsnivået sammen med det generelle språket gjør teksten mindre bredt forståelig enn en funksjonell læreplantetekst bør være. Både lærere og andre kunne trenge en tydeligere støtte til forståelse av fagets innhold enn hva som gis her. Slik IKO vurderer det, er det også duket for større lokale variasjoner og at læremiddelprodusentene kan få større innflytelse over fagets innhold enn hva gunstig er. Kompetansemålene bør altså endres slik at de blir mer konkrete og tydelige.

Disse læringsmålene kunne trenge konkretiseringer i form av eksemplifiseringer:

- Alle kompetansemålene om fagbegreper («bruke enkle fagbegreper i arbeidet med religioner og livssyn» (etter 4. trinn), «bruke sentrale fagbegreper i arbeidet med religioner og livssyn» (etter 7. trinn) og «bruke og drøfte fagbegreper om religioner og livssyn» (etter 10. trinn)): Her foreslår vi å føye til «blant annet»/«som» eller liknende, og fylle ut.
- Kompetansemålene om kildebruk («skille mellom ulike typer kilder til kunnskap om religioner og livssyn» (4. trinn) og «sammenligne og vurdere kritisk ulike kilder til kunnskap om religioner og livssyn» (etter 10. trinn)): Her foreslår vi å føye til «som» og fylle ut eksempler på kilder.
- Kompetansemålene «beskrive og presentere noen sentrale trekk ved kristendom og andre religions- og livssynstradisjoner, med vekt på praksiser» og «utforske og sammenligne tekster og materielle uttrykk fra kristendom og andre religions- og livssynstradisjoner» (begge etter 7. trinn): Her bør det gis en del eksempler på praksiser, tekster og materielle uttrykk som kan gi en tydeligere angivelse av hva som er sentrale former for tekster, praksiser og materielle uttrykk. Blant det som bør nevnes her, vil vi også foreslå å få eksplisitt med musikk og ulike estetiske uttrykk, i tråd med vårt siste moment under spørsmål fem, om estetikk og bredt dannelsesbegrep.
- «utforske og drøfte etiske ideer fra sentrale skikkelser i filosofiske, religiøse og livssynsbaserte tradisjoner» (etter 7. trinn) - her ville vi gjerne hatt eksempler på aktuelle etiske ideer.
- «utforske andres perspektiv og håndtere uenighet og meningsbrytning» (etter 10. trinn) – her bør det angis en retning for tematikk. Andres perspektiv på hva? Uenighet om hva, for eksempel? Meninger om hva?
- «identifisere og reflektere over etiske spørsmål» (etter 4. trinn): Her står det «identifisere» og dermed er det for så vidt naturlig at det ikke angis temafelt, men kunne det vært fint å antyde noe om hvilke livsområder/erfaringer en kan/bør knytte an til?

Til punkt b), at de mer spesifikke kompetansemålene kan få for stor relativ viktighet

Opplæringslovens beskrivelse av faget er at «Undervisninga i kristendom, religion, livssyn og etikk skal gi kjennskap til kristendommen, andre verdensreligionar og livssyn, kjennskap til kva kristendommen har å seie som kulturarv og til etiske og filosofiske emne». På bakgrunn av fagtradisjonen og denne lovtekstens framstilling av faglig innhold, oppfatter vi kompetansemålene dithen at de er av varierende «størrelse». For eksempel mener vi at det å beskrive og presentere sentrale praksiser i religioner og livssyn er et «større» kompetansemål enn målet knyttet til menneskerettighetenes betydning for forståelsen av menneskeverd, respekt og toleranse. Tilsvarende er det å utforske hvordan religioner og livssyn kommer til uttrykk lokalt og regionalt et kompetansemål som bør vies mer tid og oppmerksomhet enn det å beskrive og samtale om ulike måter å leve sammen i familie og samfunn. Men læreplanen gir ikke føringer for å sondre mellom «større» og «mindre» kompetansemål – hva som er mer eller mindre sentralt og bør vies mer eller mindre tid til. Når det da er stor forskjell i grad av spesifisitet i de ulike målene, gjør det at de mer spesifikke målene kan framstå som «større» og de mer generaliserte som «mindre» enn de bør være.

IKO's forslag er at det enten gjøres et arbeid for å få kompetansemålene til samme grad av generalisering/abstraksjon slik at de kan framstå mer som like «store», sekundært at noen

kompetansemål slås sammen, eller at det gis tekstlige føringer for vektning av kompetansemål som gjør at mindre tema ikke får for stor vekt.

Det er spesielt ett tema som framstår som «større» enn vi mener det bør være. Kompetansemålene «beskrive og samtale om ulike måter å leve sammen på i familie og samfunn» (etter 4. trinn), «gjøre rede for ulike syn på barndom, familie og samliv i religioner og livssyn» (etter 7. trinn) og «gjøre rede for og reflektere over ulike syn på kjønn, seksualitet og seksualetikk i kristendom og andre religioner og livssyn» (etter 10. trinn) er innholdsmessig beslektede og gjør at det i sum blir mye vekt på samliv/syn på samliv og samlivsrelaterte tema. Ordlyden i kompetansemålene gjør også at tematikken framstår som et sentralt religiøst innhold, snarere enn et uttrykk for religiøst og kulturelt fundert etikk. Det kan være uheldig. Den sterke betoningen blir enda mer framtrædende når vi ser hvordan læreplanen for samfunnsfag dels overlapper med KRLE her, med kompetansemål som «samtale om ulike familieformer» og «samtale om kjensler, kropp, kjønn og seksualitet». Vår anbefaling er følgelig at disse kompetansemålene justeres slik at de ikke får like stor forholdsmessig vekt som i nåværende læreplanutkast, samt at det skjer en tilpasning for å få mindre overlapping med samfunnsfag.

Det ser også ut til å være noe behov for å se på mulig overlapping mellom KRLE- og samfunnsfaglæreplanene innenfor områdene menneskerettigheter og bærekraftig utvikling knyttet til klima og miljø.

Noen øvrige merknader til kompetansemålene:

Kompetansemålet «sammenligne og presentere årstider og høytider i kristendommen og andre religioner og livssyn» (etter 4. trinn): Årstider betyr i hverdagspråket høst, vinter, vår og sommer, og er knyttet til geografi/klima, ikke livssynstradisjon. Et annet ord enn årstid bør benyttes. Kristendommen i bestemt form kan gi inntrykk av en mer monolittisk religion enn ønskelig i en fagfornyelse der det har vært uttrykt et ønske om å få fram mangfold innenfor religiøse tradisjoner. Ubestemt form bør benyttes.

Kompetansemålet «sette seg inn i og formidle egne og andres tanker, følelser og erfaringer» (etter 4. trinn): IKO verdsetter måten det sies eksplisitt at det skal være rom for å kunne utforske og uttrykke egne ståsteder og erfaringer i faget, men vi anbefaler å justere dette kompetansemålet. Formuleringen bør understreke at elevene skal få et rom og en mulighet, men ikke tvinges til «utlevering». «Tanker, følelser og erfaringer» framstår også som for vagt for læringsmål i et religions- og livssynsfag. Tanker om hva? Erfaringer med hva? Følelser knyttet til hva?

Kompetansemålet «identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, bærekraft og fattigdom» (etter 10. trinn): Her tolker vi at det dreier seg om etiske problemstillinger som samtidig berører de tre nevnte kategoriene. Muligens burde det vært presisert bedre at det ikke er tre separate emner.

Om lag halvparten av undervisningstiden i faget skal brukes til kristendom. Når formuleringen «kristendom og andre religioner og livssyn» går igjen i kompetansemålene, blir denne føringen tydelig på kompetansemålnivå. Samtidig ser vi en fare for at formuleringen kan leses som en form

for kvalitativ særbehandling av kristendommen, ikke bare en kvantitativ. Muligens kunne det vært bra med noe mer innledende omtale av dette for å unngå en slik lesning.

Spørsmål 2: Gir læreplanen tilstrekkelig handlingsrom for skolen og lærerne?

Valgt svaralternativ: Verken – eller

Utfordringen virker heller å være at det gis for lite konkrete føringer og dermed for lite støtte.

Spørsmål 3: Gir læreplanen rom for en aktiv og medvirkende elev slik eleven er beskrevet i overordnet del?

Valgt svaralternativ: Helt enig.

Den utforskende tilnærmingen som skisseres i flere kompetansemål borger for at elever kan være aktive og medvirkende.

Spørsmål 4: Er verdigrunnlaget i overordnet del tydelig reflektert i læreplanen?

Valgt svaralternativ: Delvis uenig.

De valgte kjerneelementene, omtalen av tverrfaglige emner og den teksten som nå står under overskriften «Verdier og prinsipper» virker å reflektere brødteksten i *Overordnet del* godt. Men læreplanen reflekterer ikke helt tydelig verdigrunnlaget slik det framstilles i formålsparagrafen.

Konkret mener IKO at alle de verdiene som nevnes i formålsparagrafen, som verdier opplæringa skal bygge på og som er knyttet til både kristendom, humanisme, andre religioner og livssyn og menneskerettighetene, bør komme tydelig fram i læreplanen. Disse verdiene er: respekt for menneskeverd og natur, åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd og solidaritet. Menneskeverd er klart og eksplisitt med i læreplanutkastet, åndsfrihet og respekt for naturen virker også godt ivare tatt uten at ordet åndsfrihet benyttes. Solidaritet og likeverd er mer implisitt til stede. De to verdiene vi ser minst spor av, er nestekjærlighet og tilgivelse. Etikk og evne til å ta andres perspektiv er sentrale elementer i det skisserte KRLE-faget, og mange vil oppfatte at både nestekjærlighet og tilgivelse hører med under disse – men det er ikke entydig. Det bør være entydig for å reflektere formålsparagrafen adekvat. Bostad-utvalget skrev at ««Nestekjærlighet», «likeverd» og «solidaritet» er grunnleggende for forholdet mellom mennesker, og utfyller hverandre med sine noe forskjellige, men likevel samstemmende og rike betydningsnyanser» (NOU 2007:6 s. 27). Nestekjærlighetsbegrepet er ikke fullt ut dekt av andre begreper. IKO mener altså at nestekjærlighet og tilgivelse, og gjerne også solidaritet og likeverd, bør komme mer eksplisitt fram i KRLE-læreplanen enn hva tilfelle er i nåværende utkast.

Spørsmål 5: Er det god sammenheng mellom de ulike delene i læreplanen i dette faget?

Valgt svaralternativ: Helt uenig.

Innholdet framstår ikke som tilfredsstillende koherent: Kjerneelementenes og lovparagrafens beskrivelse av faget er ikke godt nok ført fram til de konkrete forslagene til kompetansemål. Vi har særlig tre innspill til justeringer, knyttet til eksistensielle spørsmål, systemer av normative fortolkninger (dogmatikk) og estetikk/skaperglede.

Eksistensielle spørsmål

Kjerneelementet «utforsking av eksistensielle spørsmål og svar» omtaler mening, identitet og virkelighetsbilde og undring og utforsking av eksistensielle spørsmål. Når vi ser på de konkrete kompetansemålene, er de:

- «reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til menneskets levesett, levekår og klodens framtid» (etter 7. trinn)
- «reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til det å vokse opp og leve i et mangfoldig og globalt samfunn» (etter 10. trinn)
- I tillegg finnes kompetansemål knyttet til filosofisk samtale og undring, å utforske andres perspektiv og å sette seg inn i og formidle egne og andres tanker/følelser/erfaringer.

Dette framstår som en svært smalnende omsetting av kjerneelementet eksistensielle spørsmål til kompetansemål om eksistensielle spørsmål. Vi mener kompetansemålene bør bearbeides kraftig slik at andre sentrale eksistensielle spørsmål også får tydelig plass. Kompetansemålene bør peke eksplisitt mot tema/spørsmål knyttet til eksempelvis kjærlighet, håp, livsmål, menneskelighet, mening, død, det som måtte finnes før unnfangelse og etter død, sorg/kriser, «ultimate concerns», fri vilje, ansvar, trygghet, sjel/kropp/ånd, sannhet og ondskap.

Systemer av normative fortolkninger

Lovparagrafen sier at undervisninga i KRLE skal gi kjennskap til kristendommen og andre verdensreligioner og livssyn. Dette uttrykkes tydelig også i det første kjerneelementet om kjennskap til religioner og livssyn, men ikke helt tilfredsstillende i kompetansemålene. På barnetrinnet favner kompetansemålene hvordan religioner og livssyn kommer til uttrykk lokalt/regionalt, fortellinger, høytider, historie, praksiser, tekster og materielle uttrykk. På ungdomstrinnet finnes kompetansemålet «utforske og presentere sentrale trekk ved kristendom og andre religions- og livssynstradisjoner og deres utbredelse». Dette kompetansemålet er nokså åpent siden «sentrale trekk» kan romme mangt, men så langt vi kan se mangler det i disse kompetansemålene noe som eksplisitt sier at elever skal få kjennskap til det systemet av normative fortolkninger som kan benevnes dogmatikk eller tros lære. For mange religiøse er systemet av normative fortolkninger en svært viktig del av religionen og grunnen til at tradisjonen oppleves som enhetlig/sammenhengende til tross for det interne mangfoldet. Elevene bør få en forståelse av dette for å kunne forstå hvordan personer kan oppleve sin religiøse tradisjon. Dette bør derfor komme eksplisitt fram i kompetansemålene.

Estetikk og skaperglede

IKO stiller spørsmål ved om det breie dannelsingsoppdraget og *Overordnet dels* beskrivelse av skaperglede og kreativitet ivaretas tilstrekkelig i utkastet til læreplan. *Overordnet del* sier blant annet at «elevene skal lære og utvikle seg gjennom sansing og tenkning, estetiske uttrykksformer og praktiske aktiviteter» (s 7), plassen til og betydningen av kunst og kultur understrekes (s 8), og det sies at danning blant annet skjer gjennom opplevelser, innsikt, kunnskap og et bredt spekter av aktiviteter (s 10). Under overskriften «Verdier og prinsipper» nevner det foreliggende læreplanutkastet mange momenter som er i tråd med *Overordnet dels* beskrivelse av danning, kreativitet og skaperglede. Spørsmålet er hvordan momentene om sansing, estetiske uttrykksformer, kunst, opplevelser og praktiske aktiviteter følges opp i kompetansemål og vurderingsformer.

- Kompetansemålene sier at elever skal bli kjent med hvordan religioner og livssyn kommer til uttrykk, og med fortellinger, praksiser og materielle uttrykk.
- På barnetrinnet sies det i forbindelse med vurdering at elever viser kompetanse i estetiske uttrykk.
- Varierte og deriblant praktiske arbeidsmåter nevnes på alle trinn.

Det at kompetansemålene er formulert på såpass generelt nivå, gjør som nevnt at det ikke er tydelig hva de innebærer. Men for at momentene om sansing, estetiske uttrykksformer, kunst og opplevelser i *Overordnet del* tydelig skal følges opp i KRLE-faget, vil vi foreslå at sang/musikk og øvrige estetiske uttrykk knyttet til religioner og livssyn bør nevnes eksplisitt noe sted. Det å kunne sanse og oppleve også religiøse/livssynsmessige estetiske uttrykk bør klart framstå som en del av ønsket læring/danning. Det kan også vurderes om elevers skapende uttrykk skal være med i beskrivelse av KRLE-kompetanse på ungdomstrinnet, ikke bare på barnetrinnet.

Spørsmål 6: Har læreplanen et realistisk omfang sett opp mot timetallet i faget?

Valgt svaralternativ: Delvis enig.

Kompetansemålene er så lite spesifikke at de er svært tøyelige med tanke på timetall.

Spørsmål 7: Legger læreplanen til rette for dybdelæring?

Valgt svaralternativ: Helt enig.

Den store reduksjonen i antall kompetansemål og åpenheten med tanke på konkret innhold gir stort rom for fordypning.

Spørsmål 8: Er språket i læreplanen klart og tydelig?

Valgt svaralternativ: Delvis uenig

Språkføringen er for det meste grei, men abstraksjonsnivået i mange av kompetansemålene gjør dem som nevnt vanskelig tilgjengelig.

Spørsmål 10: Er de tverrfaglige temaene integrert i læreplanen på en måte som er relevant for faget?

Valgt svaralternativ: Helt enig.

Spørsmål 11: Legger læreplanen godt til rette for å ivareta de yngste barnas læring og utvikling?

Valgt svaralternativ: Delvis uenig.

Det er en stor forbedring fra forrige skisse i utformingen av kompetansemål for 1.-4. trinn, men det nye kompetansemålet om menneskerettighetenes betydning for forståelse av menneskeverd er ikke tilpasset alderstrinnet. Valget om kompetansemål etter 4. trinn gjør at tilrettelegging for de aller yngste barna ikke blir tydelig.

Spørsmål 13: Legger læreplanen til rette for god progresjon i faget?

Valgt svaralternativ: Delvis uenig.

De første kompetansemålene etter henholdsvis 4., 7. og 10. trinn viser god progresjon – de utfyller hverandre i stor grad. I kompetansemålene om familie/barndom/samliv/kjønn/sexualitet, ressursbruk, fattigdom, klodens framtid, levesett, levekår, bærekraft er det større grad av overlapping mellom de ulike – det virker som om det er samme tema som tas opp i litt justert vinkling og med mer fordypning. Vi vil anbefale å bruke samme modell for alle kompetansemålene. (Se også svarene på spørsmål 1 og 5).

Spørsmål 14: Vil tekstene om underveis- og standpunktvurdering fungere som en god støtte i vurderingsarbeidet?

Valgt svaralternativ: Delvis uenig.

Mye virker sakssvarende i disse tekstene, men noe bør endres

- Kompetansebeskrivelsen etter 7. trinn nevner hvordan religioner og livssyn inngår i historiske prosesser nasjonalt, men sier ikke noe om praksiser, tekster og materielle uttrykk i religioner og livssyn. Vurderingsbeskrivelsen bør knytte bedre an til det elevene faktisk skal lære i følge kompetansemålene. Etske spørsmål er heller ikke godt nok ivaretatt i denne vurderingsbeskrivelsen.
- Formuleringen «viser kompetanse (..) når de får anledning til å utforske» (etter 10. trinn) – gir dårlig semantisk mening siden en ikke viser kompetanse gjennom å få en anledning. Kompetansen viser en eventuelt i utforskningen.
- Setningen med «Kjente og ukjente sammenhenger» (etter 10. trinn) – bør justeres siden det ikke er tydelig hva som menes.

Spørsmål 18: Tekstene fagets relevans og verdier og prinsipper skal skrives sammen til én tekst i de endelige læreplanene. Hvilket innhold i de to tekstene mener du det er viktig å ta med videre i en sammenskrevet tekst?

Mye av det som nå står under «Verdier og prinsipper» er godt og gir en tydelig visjon for og beskrivelse av fagets innhold. Det bør derfor videreføres i endelige versjon, men ordet «dannelse» kan med fordel innlemmes.

IKO ser noen svakheter ved den nåværende teksten med tittel «Fagets relevans».

- Det første avsnittet mener vi har en noe skjev presentasjon av fagets relevans. Første setning sier at «Faget KRLE skal gi elevene grunnlag for å forstå seg selv, andre og verden rundt seg.» Dette er en forbedring fra forrige skisse, der det sto «redskaper» i stedet for grunnlag. Men fortsatt mener vi at det er for lite ambisiøst å si at et fag skal gi *grunnlag* for forståelse; faget skal vel sikte mot faktisk å gi forståelse? Andre setning sier at kunnskap om ulike religioner og livssyn gir elevene evne til å leve i og med mangfold. De to setningene kan leses som semantisk atskilte; at forståelse som postulert i første setning

ikke nødvendigvis er knyttet til kunnskap om religioner, livssyn og etikk. På dette grunnlaget mener vi det første avsnittet ikke fungerer godt selvstendig, men at elementer kan innbakes i den nåværende teksten under «Verdier og prinsipper».

- Opplæringsloven § 2-4 om at religioner og livssyn skal presenteres «på en objektiv, kritisk og pluralistisk måte» refereres, men uten at den juridiske terminologien fortolkes. Hva betyr denne lovteksten oversatt til pedagogisk virkelighet? Det bør læreplanen tematisere. Den nåværende læreplanen fortolker lovteksten som at undervisningen skal være saklig, upartisk og respektfull. Dette framstår som sakssvarende formuleringer, og liknende formuleringer bør finnes også i ny læreplan.

Siden KRLE er det eneste skolefaget med egen lovparagraf, kan det muligens være hensiktsmessig å vie et eget avsnitt til å tematisere lovparagrafens føringer og fortolke dem med sikte på betydning for pedagogisk praksis i faget.

Spørsmål 20: Har du andre kommentarer eller forslag til endringer i læreplanene?

Overordnet del sier at «Ved å bruke varierte læringsarenaer kan skolen gi elevene praktiske og livsnære erfaringer som fremmer motivasjon og innsikt. Lokalmiljøets og samfunnets engasjement kan bidra positivt til skolens og elevenes utvikling. Ulike former for lokalt, nasjonalt og internasjonalt samarbeid forankrer elevenes læring i aktuelle spørsmål» (s 15). IKO har i lang tid arbeidet med hvordan blant annet Den norske kirke kan være en ressurs for skolen i opplæring knyttet til kristen religion og kulturarv. Vår erfaring er at kirkebygg, kirkegårder, kirkekunst, kirkelige lærekrefter og en kirkemusiker som mange steder er den eneste profesjonelle musikeren i nærmiljøet, kan være gode ressurser for skolene. Vi er også opptatt av at elever må få møte levde religion. I læreplanutkastet sier ett kompetansemål eksplisitt at elevene skal utforske og beskrive hvordan kristendom og andre religioner og livssyn kommer til uttrykk lokalt og regionalt, og peker slik mot kontakt med lokale tros- og livssynssamfunn inkludert Den norske kirke. Men også i kjerneelementene som helhet og andre kompetansemål ser vi at Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn kan være aktuelle samarbeidspartnere og ressurser i skolens undervisning i tråd med den overordnede delen av læreplanverket.

Oslo, 13. juni 2019

Marianne Uri Øverland,
Direktør ved IKO – Kirkelig pedagogisk senter